

13. Easton D. A Systems Analysis of Political Life / D. A. Easton. – New York: Wiley, 1965.
14. Frank L. K., Hutchinson G. E., Livingstone W. K., McCulloch W. S., Wiener N. Teleological mechanisms / L. K. Frank, G. E. Hutchinson, W. K. Livingstone, W. S. McCulloch, N. Wiener // Transactions. New York: Academy of Sciences, 1948. – Vol. 50. – 178 – 223.
15. Isaak A. C. Scope and methods of political science / Alan C. Isaak: rev. ed. Homewood, IL: Dorsey Press, 1975.
16. Klir G. J. W. Ross Ashby: a pioneer of systems science / George J. Klir // International Journal of General Systems. – 2009. – Vol. 38. – Issue 2. – P. 175 – 188.
17. Parsons T. The Structure of Social Action / T. Parsons. – McGraw Hill, 1937. – 817 p.
18. Sorokin P. A. Sociological Theories of Today / P. A. Sorokin. New York; London: Harper and How. 1966. – 676 p.
19. Whitehead A. Science and Modern World / A. Whitehead. – 2-nd ed. – New York: Macmillan, 1953. – 224 p.

*Дрьоміна-Волок Н. В., НДІ Національної
академії прокуратури України*

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЗАБОРОНИ РАСОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК НОРМИ *JUS COGENS*

Aequum et bonum, est lex legum

*В статтє досліджується становлення імперативного заперта расовой дискримінації в контексте еволюції понять "равенство" и "справедливость" как составляющих доктрины о разграничении международного права на *jus cogens* и *jus despositivum*. Рассматривается теория *jus naturales* как составляющая доклассической формы международного права и ее влияние на трансформацию института прав человека в классическом международном праве. Исследуется становление национального и международно-правового заперта расовой дискримінації как явления, противоречащего давним философским идеям о приоритете общей справедливости и равенства перед позитивным правом. Анализируется юридический процесс общемирового признания імперативного статуса заперта расовой дискримінації в современном международном праве.*

The article examines the development of racial discrimination peremptory prohibition in the context of the "equality" and "justice" notions evolution, as

elements of the international law doctrine on its differentiation into jus cogens and jus despositivum. The theory of jus naturales as a component of the pre-classical form of international law and its impact on the human rights institute transformation in the classical international law are regarded. Furthermore, the author analyzes the genesis of prohibition of racial discrimination, as a phenomenon that contradicts with long-standing philosophical ideas about the priority of universal justice and equality over positive law, and its legal implementation at national and international levels. The legal process of the jus cogens status worldwide recognition with regard to racial discrimination prohibition in the contemporary international law is studied in this article.

Неоднорідна за формою, змістом та предметом вивчення, наука про норми, що регулюють міжнародні відносини, за різних часів однаково визнавала існування певних правил "загальної справедливості", які є загальнообов'язковими для всіх народів. Від становлення концепції природного права та не завжди "рівної рівності", втім підпорядкованої певному баченню "правильності", до виникнення імперативних норм *jus cogens* та зобов'язань *erga omnes* – очевидним є намагання знайти єдино вірний баланс між природним та позитивним. Через традиційну призму принципу контрактності у міжнародних відносинах можна розглядати правила, які визнавались такими, що мають обмежувати свободу договірних відносин між народами.

Відповідь на питання, що саме є тими "правилами", їх сутність, змістовне наповнення та джерела виникнення, залежить від історично обумовленого відношення до поняття "справедливість". Протиставлення та співвідношення справедливості як вищого закону та справедливого (рівного) застосування закону аналізував ще Аристотель: "Функція судді – виконувати правосуддя на основі рівності; арбітр має приймати рішення на основі справедливості" [1]. Його концепція вищої справедливості – *epieikeia* – значним чином вплинула на філософію права.

В будь-якому розумінні поняття "справедливість", як елементу правосуддя, так і елементу створення норми та її застосування, його основу складає рівність. Дігести Юстиніана починаються з висловлювання юриста Цельсуса (II ст.): "*jus est ars boni et aequi*". Ця фраза традиційно перекладається як "право є мистецтвом добра та справедливого", однак багато науковців вважають, що термін *aequitas* містить в собі поєднання не тільки "справедливого", але й "рівного" [2]. Теодор Цюлковський пише: "не існує більш проблематичних фраз в дігестах Юстиніана, ніж ті, що містять

слово "*aequitas*", особливо "*jus aequum*" та "*bonum et aequum*". Вони настільки неоднозначні, що деякі сучасні вчені вважають їх інтерполяціями" [3]. Втім вчені погоджуються в основному: на праці Цельсуса та на багатьох інших римських філософів вплинула позиція Аристотеля. Два століття по тому Паулус визначає право як природне право – як рівність: "*id quod semper aequum et bonum est, jus dicitur, ut est jus naturale*" [4].

Ще Цицерон писав у *De Re Publico*: "Істинний закон – це розумне положення, що відповідає природі, розповсюджується на всіх людей, та є постійним, вічним" [5].

Не дивно, що ще у XII-XV столітті, коли міжнародне право, як моральна та теологічна конструкція, почало розвиватись, наслідуючи та змінюючи римське *jus gentium*, виникли перші концепції природного права. Передусім, цю концепцію підтримували теологи, зокрема Фома Аквінський. Концепція природного права пропонувала тезу, що кожна держава, як і кожний індивідуум, має невід'ємні природні права. Згідно з цією теорією, що була заснована на християнській філософії, права державі надані Богом та не є творінням людини. Після відокремлення інституту освіти від церкви, вчені називали такі права не "мандатом, наданим Богом", а "диктатом розумного права" [6].

В часи Іспанської доби відомі представники схоластичної школи міжнародних відносин Домінікан Франциско де Витория (1483-1546) та Жесюї Франциско Суаре (1548-1617) розвивали наукову думку щодо відношення європейських та неєвропейських держав, зокрема в контексті природного права. Суаре розділяв право народів і природне право та стверджував, що тільки нормативна сила права народів, тобто справедливе відношення до будь-яких угод, а не їх зміст, походить з природного права [7].

Характеризуючи *jus gentium* у співвідношенні з *jus naturale*, Гуго Гроцій у XVII ст. розрізняв "первинне" (*primary*) та "вторинне" (*secondary*) право народів. Первинне право народів він визначав як таке, що будується на певних моральних заповідях, підкріплених універсальною справедливістю, та тісно пов'язане з природним правом. Вторинне право народів він вважав комплексом узгоджених правил, що містяться в договорах та стосуються міжнародних благ. Іншими словами, він вважав, що право народів має два різні джерела: по-перше, найбільш очевидний комплекс норм, що складається з положень міждержавних угод, який від вважав у значній мірі умовним. По-друге – це норми, які існують незалежно від укладених

договорів та які набули обов'язкового характеру для всіх народів. Багато вчених вважають, що первинне джерело права народів Гуго Гроція можна порівняти з нормами *jus cogens* сучасного міжнародного права, що надає великого значення його позиції [8].

Характерно, що концепція Гуго Гроція про існування двох інститутів міжнародних норм – *jus gentium inter se*, тобто норм, що регулюють відносини між державами, та *jus gentium intra se* – загальних норм, які є однаково обов'язковими для всіх народів, є вкрай актуальною й у сучасному міжнародному праві, однак якщо Гроцій писав про набуття права народів *inter se* характеру, сьогодні очевидно є протилежна тенденція, які пов'язана, передусім, з трансформацією інституту прав людини [9].

"Права людини", як правовий інститут, в процесі становлення та розвитку, об'єднував в собі різноманітні, історично обумовлені пріоритети. І хоча термін "недискримінація" почав використовуватись тільки у новітньому праві прав людини, його філософська основа – рівність – визнавалась ще за часів, коли встановлена державою стратифікація суспільства була нормою. Іншими словами, рівність, як фундаментальна цінність, вважалась благом у різні періоди людської еволюції, однак її змістовне наповнення змінювалось відповідно до соціальних та правових процесів.

Концепція *jus naturale* має різні аспекти, що вивчались філософами як щодо основ відносин між державами, так і відносин між державою та людиною. Останні традиційно вважались *внутрішньою* справою кожної суверенної держави, і жодні, навіть абстрактні "природні" правила не розглядались як такі, що в змозі змусити державу обмежити її право приймати будь-які рішення у цій сфері. Отже не дивно, що вищезгадана трансформація інституту прав людини мала своїм початком саме внутрішньодержавні процеси, що прийшлися на епоху Відродження і Просвітництва, а не міждержавні.

Становлення теорії про природні права людини (невідчужувані права, що повинні справедливо відображатись у позитивному праві), яку розвивали Г. Гроцій, Дж. Локк, Б. Спіноза, Ж. -Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Т. Джефферсон, І. Кант, Дж. -Ст. Мілль, І. Бенгам та ін., знайшли своє відображення у конституційному процесі низки держав. Незважаючи на різні історичні, соціальні, політичні та культурні умови, цей процес мав спільний елемент – закріплення принципу рівності. Американська Декларація незалежності 1776 р. наголосила, що "ми вважаємо самоочевидною істиною, що всі люди створені рівними, що вони наділені Творцем певними

невід'ємними правами, серед яких право на життя, свободу та прагнення до щастя"; Французька Декларація прав людини і громадянина 26 серпня 1789 р. встановила, що "всі люди народжуються і залишаються вільними і рівними в правах" (ст. 1).

Необхідно підкреслити, що конституційне закріплення рівності стикалось з проблемою соціальної сегрегації і мало не дуже поширене у світовому масштабі визнання. Втім, соціальна декларована рівність жодним чином не відповідала реаліям расової нерівності, і це мало певні історичні психо-соціальні підвалини. Колоніальне минуле багатьох держав обумовило виникнення змішаних суспільств, в яких колір шкіри людини, національна або етнічна приналежність визначала її правовий статус. Расово-однорідні європейські держави століттями завойовували та поневолювали інші, відмінні від них народи, і сприймали очевидні біологічні відмінності як свого роду природний фактор панівного становища білих людей [10]. У ті часи сегрегація на основі раси, національного походження, сприймалась як певна соціальна норма, підкріплена психологічним неприйняттям відмінного та невідомого, релігійним консерватизмом, відсутністю наукових знань про причини існування різних рас, і, як результат, нерозумінням загальної людської рівноцінності.

Тільки на початку ХХ столітті людство засудило використання примусової праці членів суспільства на основі їхньої приналежності до певної раси, національності, релігії – у 1926 році було прийнято Конвенцію про рабство, яка заборонила торгівлю невольниками та використання невольницької праці [11]. Посилань на приналежність невольників до тієї або іншої раси не міститься у тексті Конвенції, однак ситуативно-історичний метод аналізу Конвенції дає підстави говорити про заборону експлуатації представників інших рас. Заборона рабства та работоргівлі міжнародним співтовариством є вкрай важливим з точки зору встановлення всезагальної думки про рівність всіх людських істот, незалежно від їхньої раси, національності, етнічного походження, або інших ознак. Крім того, перші конвенції про *зобов'язання* дотримуватись певних прав людини, які умовно можна назвати "самообмежувачими", започаткували саме *міжнародну* трансформацію інституту прав людини. Добровільне, навіть часткове, обмеження свого суверенітету – перша ознака наближення епохи "сучасного міжнародного права", яке поєднує як *inter se*, так й *intra se* норми, при чому з явною тенденцією набуття останніми особливого значення. Проте таке "самообмеження" носило диспозитивний характер, що означало

право держави вирішувати, чи приєднуватись до відповідної конвенції та брати на себе зобов'язання, і у такому випадку нести відповідальність за їх невиконання, чи ні.

Події Другої світової війни вплинули на переосмислення міжнародним співтовариством ефективності диспозитивного характеру норм, що зобов'язують держави утримуватись від певних дій. Відношення до людини як до власності, при тому зберігаючи її право на створення сім'ї та продовження роду, як це практикувала політика холопства у Київській Русі, або відношення до людини як до речі, що було властиво рабству, померкнули перед ідеєю засновників націонал-соціалізму про винищення у цілому всіх, хто не відповідав їх хворобливому уявленню "надлюдини".

Міжнародні зусилля, направлені на попередження та переслідування нелюдських дій у майбутньому, подібних тим, що мали місце протягом сегрегаційної політики III рейху, обумовили впровадження концепції рівності та недискримінації всіх людей, незалежно від їхньої приналежності до раси, національності, релігії, на міжнародно-правовому рівні та виникнення більш голосних дискусій про необхідність існування імперативної заборони певної поведінки держав. Принцип пріоритету національного суверенітету та гарантованого права держав незалежно визначати як правову, так і соціальну політику, одночасно з прийняттям Статуту Організації Об'єднаних Націй та згодом Загальної декларації прав людини та інших актів з прав людини, був змінений концепцією поваги прав людини та їх захисту навіть шляхом втручання міжнародного співтовариства у внутрішні справи держави [12]. Таким чином трансформація інституту прав людини вступила у сучасну фазу, яка характерна пріоритетністю правом людини перед правом держави.

Серед юристів і практиків ніколи не існувало консенсусу щодо можливості існування подібних імперативних норм у міжнародно-правовій системі, що базується на узгодженій волі держав, однак вже у 1937 році професор Альфред Вердрос, член Комісії з міжнародного права ООН висловлював думку, що мають існувати правові обмеження щодо абсолютного права держав укладати угоди з будь-яких питань, якщо ці угоди загрожують інтересам світової спільноти у цілому чи окремим її членам, називаючи такі обмеження нормами *jus cogens* [13]. В результаті в остаточному варіанті розробленого Комісією проекту конвенції про право міжнародних договорів було залишено контраверсійні положення про імперативні норми. Так, у Віденській конвенції про право міжна-

родних договорів, прийнятій у 1969 році, було встановлено, що норма *jus cogens* є імперативною нормою загального міжнародного права, "яка приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відхилення від якої недопустиме і яку може бути змінено тільки наступною нормою загального міжнародного права, що носила б такий характер". Згідно зі ст. 53 Конвенції "договір є нікчемним, якщо на момент укладення він суперечить імперативній нормі загального міжнародного права". Це означає, що угода вважається такою, що не має чинності з моменту її укладання (*ab initio*). Згідно зі ст. 64 Віденської конвенції, якщо виникає нова імперативна норма, будь-який міжнародний договір, що з нею конфліктує, стає недійсним [14].

Імперативний статус заборони расової дискримінації, тобто, згідно з Міжнародною конвенцією ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., "будь-якого розрізнення, винятку, обмеження чи переваги, оснований на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, метою або наслідком яких є знищення або применшення визнання, використання чи здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-яких інших галузях суспільного життя" майже першим був загально визнаний міжнародною спільнотою [15].

Г. Шоу, аналізуючи критерії, за якими певні (поодинокі) норми міжнародного права визнаються міжнародним співтовариством імперативними, висловлює думку, що "концепція *jus cogens* базується на визнанні фундаментальних, найголовніших загальнолюдських принципів". Він також зазначає, що вона відображає мислення *jus naturales* [16]. Заборона расової дискримінації, як поведінки, що принижує гідність та рівну цінність кожної людини, набула імперативний статус саме через визнання міжнародною спільнотою дискримінації явищем, що суперечить основним засадам людяності. що концепція Обґрунтовано виникає питання: чому не норма, що встановлює загальну рівність людей, а саме норма, що забороняє тільки расову дискримінацію, набула імперативного характеру, адже пропозиції про імперативні норми почали наполегливо звучати у період антиколоніальної кампанії, що проводилась країнами, які розвиваються, та основою якої були ідеї про рівність всіх людей та самовизначення народів [17]?

Поясненням є, по-перше формально невизначений характер терміну "рівність" (діти, жінки, чоловіки, громадяни та іноземці

не є рівними – вони всі мають різний обсяг прав та обов'язків, що, тим не менш, не дискримінує їх). С. Шевчук пише: "Принцип рівності може розумітися та захищатися по-різному, залежно від того, чи розуміється цей принцип широко або вузько, чи застосовується він для захисту особи чи групи осіб, чи розуміється він як такий, що забороняє певні види дискримінації, чи вимагає рівного розподілу у суспільстві благ та обтяжень та встановлює обов'язок позитивних дій держави для забезпечення такого рівного розподілу" [18]. По-друге – це надзвичайно впливовий характер норми *jus cogens*, який, власне, і обумовлює необхідність її чіткого формулювання для уникнення зловживання її статусом: імперативна норма може нівелювати універсальну або партикулярну договірну норму (або угоду цілком), звичаєву норму міжнародного права, будь-яку резолюцію міжнародної організації, якщо вони їй суперечать [19]. Крім того, може бути відмовлено у легітимному визнанні уряду або державі, якщо вона порушила норму *jus cogens*, наприклад застосувала силу до іншої держави всупереч положень Статуту ООН; або відмовлено в екстрадиції до держави, що підозрюється у нелюдському поводженні або переслідуванні [20].

Дискримінація з будь-яких мотивів є недопустимою у цивілізованому правовому суспільстві. Професор Х. Чарльзворс, аналізуючи міжнародно-правовий механізм боротьби та попередження дискримінації з різних підстав, висунув ідею про існування певної ієрархії форм дискримінації залежно від ступеня міжнародно-правових зусиль боротьби з ними. На його думку, расова дискримінація є найбільш серйозною формою дискримінації, що доводить той факт, що її заборона має найвищий статус норми міжнародного права – *jus cogens* (імперативна норма), а зобов'язання цю норму виконувати одержало характер *erga omnes* [21]. Зобов'язання *erga omnes* ("відносно кожного", лат.) означає зобов'язання загального характеру, які держава має не стосовно іншої конкретної держави чи групи держав, а щодо всього міжнародного співтовариства [22]. В юридичному розумінні набуття міжнародним зобов'язанням характеру *erga omnes* означає існування навіть у держави, що не є учасницею відповідної міжнародної угоди, права *locus standi*.

Міжнародний Суд ООН у справі *Barcelona Traction* зазначив, що існує суттєва відмінність між зобов'язаннями стосовно всього міжнародного співтовариства та окремої держави. Перші за своєю природою зачіпають інтереси всіх держав, отже, всі держави мають право на правовий захист при їх порушенні. Судді Міжнародного

суду ООН у своїх рішеннях сформулювали думку, що зобов'язання держав характеру *erga omnes* виникають не тільки з таких імперативних норм, як заборона агресії та геноциду, але й із загальноновизнаних принципів та правил щодо основоположних прав людини права – таких як заборона расової дискримінації, рабства [23]. Таким чином обов'язок кожної держави виконувати, зокрема, Конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації має найвищий юридичний статус.

Однією з останніх резонансних справ, що знаходиться на розгляді у Міжнародному Суді ООН, є справа "Грузія проти Росії". У позові, що був поданий грузинською стороною 12 серпня 2008 року, стверджується, що Росія не дотрималась зобов'язань, взятих на себе згідно з Конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. (ст. ст. 2, 3, 4, 5 та 6). У позові наголошується, що порушення положень Конвенції були вчинені Російською Федерацією тричі в період з 1990 по 2008 роки під час інтервенцій на території Абхазії та Південної Осетії за підтримки місцевих сепаратистських сил. Зустрічні аргументи російської сторони, крім юрисдикційних, також містять претензії щодо порушення норм міжнародного права Грузією, наголошуючи на її дискримінаційній поведінці відносно мешканців Абхазії та Південної Осетії. Рішення, що буде прийнято Міжнародним Судом ООН по цій справі, матиме велике значення, як для розвитку міжнародного антидискримінаційного права, так і для вдосконалення практики застосування його найголовніших положень.

Правоформуюча роль Міжнародного Суду ООН у розвитку міжнародного права не викликає сумнівів. Незважаючи на те, що визнання обов'язкової юрисдикції істотно обмежено через застереження держав-учасників, Судом було розглянуто низку вирішальних питань, як у рамках судових, так і консультативних повноважень, зокрема щодо заборони дискримінації. Вкрай важливим є те, що у своїх рішеннях Суд не тільки підкреслив універсальність заборони дискримінації, а підтвердив імперативність деяких її проявів – расової дискримінації, геноциду, рабства [24]. Важливість цієї правової тенденції пояснюється юридичним статусом імперативної норми міжнародного права, а отже потенційною здатністю сприяти неухильності її дотримання з боку держав.

Еволюція правової думки, вивчення сутності поняття "рівність", розвиток засобів захисту людської гідності, максимальне проникнення пріоритету поваги до прав людини у міжнародне право,

"імперативізація" заборони їх порушень, створення численних міжнародних організацій, демократизація тоталітарних суспільств та постійна наукова робота юристів всього світу – всі зусилля, як і тисячоліття тому, спрямовані на реалізацію знання, що напевно має аксіоматичний характер: *aequum et bonum, est lex legum* – справедливість та загальне благо є законом законів.

Література:

1. Todd S. C. A Glossary of Athenian Legal Terms. Selections by Michael de Brauw. Edition of March 16, 2003. – P. 31.
2. Aequitas (aequum). Related to justice but distinguished from the positive law, jus. One of the fundamental principles which direct or should direct the development of law; it is the corrective and creative element in such development. A law which is guided by aequitas is jus aequum, its antonym is jus iniquum. In the legal sphere aequitas may be realized either by interpreting the existing law or by supplementing it where an exact legal provision is missing. Aequitas, as the word itself indicates, implies the element of equality. Transferred into the province of law it postulates equal treatment of all according to the conceptions nurtured in the social (common) conscience of the people which change, of course, when social and economic conditions undergo a change (Berger A. Encyclopedic Dictionary of Roman Law. – Philadelphia: The American Philosophical Society (1953). – P. 354).
3. Ziolkowski T. The mirror of justice: literary reflections of legal crises. – Princeton University Press, 2003. – P. 163.
4. Hamburger M. Morals and law: the growth of Aristotle's legal theory. – Biblo & Tannen Publishers, 1965. – P. 110.
5. Bassiouni M. Ch. International Criminal Law: Multilateral and bilateral enforcement mechanisms. – BRILL, 2008. – P. 170.
6. Linda A. Malone. International Law. – Aspen Publishers Online, 2008. – P. 1.
7. Svarverud R. International law as world order in Late Imperial China: translation, reception and discourse, 1847-1911. – BRILL, 2007. – P. 34.
8. May L. War crimes and just war. – Cambridge University Press, 2007. – P. 50.
9. Bull H., Kingsbury B., Roberts A. Hugo Grotius and International Relations. – Oxford University Press, 1992. – P. 253.
10. Див. позицію Підкомісії з попередження дискримінації та захисту меншин Комісії з міжнародного права ООН / Yearbook of the International Law Commission. E/CN. 4/873, para. 29. – Vol. II – 1966.
11. Convention to Suppress the Slave Trade and Slavery (1926). – League of Nations Treaty Series. – Vol. 60, P. 254.

12. Mats R. Berdal, Spyros Economides. *United Nations Interventionism 1991 – 2004*. – Cambridge University Press, 2007. – p. 6.
13. See: Alfred Verdross. *Jus Dispositivum and Jus Cogens in International Law*. – *The American Journal of International Law* Vol. 60, №. 1 (Jan., 1966), p. 55-63; Alfred Verdross. *Forbidden Treaties in International Law*. – *The American Journal of International Law*, №. 31, (1937), p. 571-577.
14. *Vienna Convention on the Law of Treaties* (1969). – United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331. – Art. 53, 64.
15. United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 240-266.
16. See.: Malcolm N. Shaw. *International Law*. 5th edition. – Cambridge University Press, 2003: "The concept of jus cogens is based upon an acceptance of fundamental and superior values", "It also reflects the influence of Natural Law thinking". – P. 117.
17. Boczek B. A. *International Law: a Dictionary*. – Scarecrow Press, 2005. – P. 20.
18. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – Вид. 2-е, випр., доп. – К.: Реферат, 2007. – 848с. – С. 660.
19. *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law*. Report of the Study Group of the International Law Commission, Chaired by Martti Koskenniemi, Report of the International Law Commission on the work of its 58th session, 1 May – 9 June and 3 July – 11 August 2006. The report consists of two parts. The bulk of the report is contained in document. – A/CN. 4/L. 682, A/CN. 4/L. 702.
20. Boleslaw B. A. *International Law: a Dictionary*. – Scarecrow Press, 2005. – P. 19.
21. Charlesworth H. *Concept of Equality in International Law*. – Grant Huscroft & Paul Rishworth (ed) *Litigating Rights*, 2002. – P. 143.
22. See: Brownlie I. *Principles of Public International Law*. 5th Edition. – Oxford University Press, 2002.
23. *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)* (1962-1970), Second Phase, Judgment, I. C. J Reports 1970. – P. 32, paras. 33-34.
24. *Barcelona Traction*, para. 91; *South West Africa (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa)* (1960-1966), ICJ Reports 1962/1966; *Nicaragua v. United States of America*, ICJ Reports 1986; *East Timor case (Portugal v. Australia)*, ICJ Reports, 1995; *Northern Cameroon's, South West Africa, Nuclear Tests, Hostages and Border and Transborder (Nicaragua v. Honduras)*.